

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران
حوزه علمیه کوثر علی آبادکتول

موضوع:

سبک زندگی خانوادگی امام علی (ع) در فرزند پروری

گردآورنده:

ساجده برماس

پاییز ۹۷

چکیده:

تحقیق حاضر با موضوع سبک زندگی خانوادگی امام علی(ع) با هدف بررسی سبک امام(ع) در چالش زندگی خود به رشته تحریر درآورده است.

برای رسیدن به این هدف با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به روش توصیفی و تحلیلی به جمع‌آوری مطالب از طریق فیش پرداخته شده است. که در این راستا از مهم‌ترین یافته‌های تحقیق می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱- اسلام خانواده را محل آرامش و سازندگی افراد خانواده می‌داند.

۲- رسیدن به کمال آرامش در خانواده با جلوگیری از آسیب‌های درونی و بیرونی امکان‌پذیر می‌باشد.

۳- ائمه بهترین الگو برای رسیدن به این اهداف و دوری از آسیب‌های خانوادگی هستند و این امر را از منظر اسلام به اثبات رساندیم.

کلید واژه : سبک زندگی، خانواده، امام علی(ع)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه:

خانواده ، نهاد و تشکیلاتی است که ابتدا به وسیله یک مرد و یک زن با ازدواج شکل پیدا می کند و با تولید نسل و فرزندآوری به کمال خود می رسد. خانواده در ادیان الهی همیشه مورد احترام بوده و به ویژه در دین مقدس اسلام به عنوان بهترین سازه در امت اسلامی معرفی گردیده است.

بر اساس آموزه های دین اسلام ، خانواده هر چه مستحکم تر باشد ، امت اسلام از بنیه ی قوی تری برخوردار و جامعه اسلامی پایدارتر خواهد بود. از این رو اسلام با بیان جزئیات سبک زندگی خانوادگی و ارایه الگوهای زندگی ، ما را برای شکل دهی خانواده راهنمایی کرده است.

یکی از بهترین روش های شکل گیری خانواده اسلامی ، بهره گیری از الگوهای برتر اسلامی است، که خداوند بهترین و کامل ترین الگو را در قرآن کریم رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت (علیهم السلام) معرفی کرده است؛ چرا که زندگی اهل بیت (علیهم السلام) منطبق با قرآن و سنت می باشد و یکی از پربارترین و ارزشمندترین سبک زندگی، سبک زندگی خانوادگی امیرالمؤمنین (علیه السلام) می باشد.

در این زمینه مطالعات مختلفی انجام شده؛ از جمله: حمیدرضا کفاش، ۱۳۷۹ که در مورد سیره عملی حضرت علی (علیه السلام) پرداخته است و محمود جویباری، ۱۳۷۹ بخش هایی از زندگانی آن حضرت در ایام جوانی را به ما معرفی می کند.

با ملاحظه مطالعات انجام شده مشخص گردید که محققین عمدتاً به بخشهایی از سیره عملی و زندگی حضرت از ایام کودکی تا جوانی اشاره کرده اند و کمتر به سیره خانوادگی آن حضرت پرداخته اند؛ با عنایت به موارد فوق در این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که جایگاه خانواده در منابع دینی چگونه است؟

خانواده بهترین بستر برای تأمین امنیت و آرامش روانی اعضا، پرورش نسل جدید، اجتماعی کردن فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی افراد است. در واقع خانواده سنگ بنای جامعه اسلامی است و تأثیر

فراوانی در سعادت امت دارد، به همین دلیل مورد عنایت ویژه اسلام قرار گرفته است. بنابراین سرمایه‌گذاری و توجه هرچه بیشتر به این نهاد مقدس ضروری می‌باشد، چرا که در عصر حاضر، معیار زندگی انسان به دلیل عدم شناخت ارزش‌ها و الگوهای اسلامی و همچنین کینه دشمنان اسلام به فرهنگ غرب گرایش پیدا کرده و مشکلات و معضلاتی از جمله: طلاق، خشونت، از بین رفتن قداست خانواده و ... را به وجود آورده است.

نقش الگوهای اسلامی مانند اهل بیت (علیهم‌السلام) برای خانواده نقش بی‌بدیل است و از این میان سبک زندگی امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) به عنوان سبک اسلامی مورد اتفاق همه‌ی مسلمانان است. تحقیق درباره‌ی زندگی خانوادگی آن حضرت نیاز عصر و نسل ما است که متأسفانه کمتر به آن پرداخته شده است و این تحقیق به این مهم می‌پردازد. در واقع در این نوشتار تلاش می‌گردد به بررسی سبک زندگی خانوادگی امام علی (علیه‌السلام) پرداخته شود و نشان دادن سبک زندگی امام علی (علیه‌السلام) به عنوان کامل‌ترین سبک زندگی اسلامی.

فصل اول: مفهوم شناسی

۱- سبک زندگی

سبک در لغت به معنای: طرز، روش، شیوه^۱، و مفهوم و سبک زندگی مجموعه‌ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره، سبک زندگی مستلزم مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌ها و بنابراین برخوردار از نوعی وحدت است که علاوه بر اهمیت خاص خود از نظر تداوم امنیت وجودی- پیوند بین گزینش‌های فرعی موجود در یک الگوی کم و بیش منظم را تأمین می‌کند.^۲

^۱ - محمد معین، فرهنگ فارسی معین، انتشارات ثامن تهران، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۱۲۷۵

^۲ - ناصر موفقیان، مقاله سبک زندگی و هویت اجتماعی (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید) تهران، نشر نی، ۱۳۸۲

تا قبل از ده سالگی فقط سفارش به آموزش و تعلیم نماز نموده‌اند و تنها به اقدام زبانی و سفارش کلامی اکتفا نموده‌اند، در این مرحله تأکید بر آمادگی و زمینه‌سازی برای اقامه نماز شده است. اما در سن ده سالگی هر چند هنوز به حد بلوغ نرسیده اما بعثت رشد مناسب فرزند در این سن و تا حدودی رسیدن به سن تمییز و تشخیص، تأکید عملی بر اقامه نماز است و آنگاه که به سن بلوغ رسیدند تأکید بر واداشتن آنها به نماز و ترک نکردن آن است.

ب) آموزش قرآن

قرآن کتاب آسمانی و مهمترین منبع اسلامی است، قرآن سرچشمه معارف الهی و در تربیت دینی جایگاه بس عظیم دارد. علی(علیه السلام) در نامه تربیتی خود به فرزندش امام حسن(علیه السلام) بعد از آنکه بر اهمیت تربیت و تسریع در آن تأکید می‌نماید، نخستین اقدام خود را تعلیم و آموزش قرآن و معارف و احکام حلال و حرام آن بیان می‌کند: «... و آن ابتدا--- بتعلیم کتاب الله و تأویله و شرایع الإسلام و اجکامه و حلاله و حرامه لا اجاوز ذلک بک الی غیره...»^۱؛ نخست تو را کتاب خدا بیاموزم و تأویل آن را به تو تعلیم دهم و شریعت اسلام و احکام آن را از حلال و حرام بر تو آشکار سازم و (در آغاز) به چیزی غیر از قرآن نپردازم. و در وصیتی به فرزندانش فرمود: «اللّٰهُ اَللّٰهُ فِی الْقُرْآنِ فَلَا یَسْبِقَنَّکُمْ اِلَی الْعِلْمِ بِهْ غَیْرُکُمْ»^۲؛ خدا را خدا را درباره قرآن: مبدا دیگران در فهم آن بر شما پیشی بگیرند.

همچنین آن حضرت در توصیه به فرزندش محمد بن حنیفه فرمود: «بر تو باد به خواندن قرآن و عمل کردن به آنچه در آن است و اینکه به مقررات و دستورات حلال و حرام آن و امر و نهی آن پایبند باشی. همچنین خواندن قرآن را در شب و روز و هنگام تهجد بر خود لازم بدانی چرا که قرآن عهدنامه‌ای است از سوی خداوند تبارک و تعالی به خلق خود، پس واجب است بر هر مسلمانی که در هر روز به عهدنامه خود بنگرد ولو پنجاه آیه باشد.»^۳

۱- نهج البلاغه، نامه ۳۱

۲- خانواده قرآنی، ص ۱۴۸

۳- محمد راجی قمی، پنجاهای پدران به فرزندان، تهران دفتر نشر حسینیّه ۱۳۸۲، ص ۱۶۲ و ۱۶۳

ج) تعلیم دعا:

در تربیت دینی، دعا و درخواست از خداوند جایگاه ویژه‌ای دارد. دعا ابزاری است که بنده را به خالق پیوند می‌دهد و از طریق آن، نیازهای فردی و درونی خویش را با خداوند قادر متعال در میان می‌گذارد و در پرتو آن به سکون و آرامش نایل می‌آید.

علی (علیه السلام) در سیره تربیتی خویش به عنصر دعا اهمیت زیادی قائل شده‌اند. آن حضرت هم دعاهایی را به فرزندان خود تعلیم می‌دادند و بر مداومت به آن توصیه می‌نمودند. امام حسین (علیه السلام) می‌فرماید: «پدرم مرا به خواندن دعای جوشن کبیر و حفظ و بزرگداشت آن توصیه نمودند و سفارش کردند که در هنگام وفاتشان آن را بر کفنشان بنویسم و آن را به خانواده‌ام تعلیم دهم و آنان را بر خواندن آن تشویقشان نمایم»^۱.

هر چند در روایات برای دعا اوقات خاصی بیشتر مورد تأکید و برخی دعاهای خاص در اوقات خاص وارد شده، اما علی (علیه السلام) در سیره تربیتی خود هر فرصت مناسب را مغتنم شمرده و به تعلیم دعا به فرزندانش پرداخته، برای نمونه در هنگام غذا خوردن فرزندش امام مجتبی (علیه السلام) را به دعایی همیشگی سفارش نموده و در ضمن آن به نقش تغذیه و سلامتی جسمانی برای انجام عبادات و نیز وسیله بودن غذا برای توان عبادت بیشتر، اشاره می‌نماید؛ آن حضرت فرمود: فرزندم! هیچ لقمه سرد یا گرمی را مخور و هیچ شربت یا جرعه آبی را منوش الا قبل از خوردن و آشامیدن این دعا را بخوانی «اللَّهُمَّ اَنْتَ اَسَدُ لَكَ فِی اَكْلِی وَ شَرِبِی السَّلَامَةَ مِنْ وَ عَكَه وَ الْقُوَّةَ بِهٖ عَلٰی طَاعَتِكَ وَ ذِكْرِكَ وَ شُكْرِكَ فِیْمَا بِقِیَّتِهِ فِیْ بَدَنِی وَ اَنْ تَشْجَعَنِیْ بِقُوَّتِهِ عَلٰی عِبَادَتِكَ وَ اَنْ تَهْمَنِیْ حَسَنَ التَّحَرُّزِ مِنْ مَعْصِيَتِكَ ...»^۲.

امام علی (علیه السلام) به دلیل اهمیت دعا و نقش آن در تربیت دینی، نه تنها در طول زندگی خویش به فرزندان خود تعلیم دعا می‌نمودند بلکه در واپسین لحظات عمر خویش و در هنگام احتضار نیز از این امر غافل نبودند، چنانچه در همان حالت احتضار به فرزند خویش امام حسن (علیه السلام) دعایی را تعلیم نموده‌اند^۳.

۱- حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت (ع)، ص ۲۰۴

۲- حسن بن فضل، طبرسی، مکارم الاخلاق، تهران، فراهانی ۱۳۸۴، ص ۷۴

۳- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۱۷۹

نتیجه گیری :

نهاد خانواده کهن‌ترین و ریشه‌ای‌ترین نهاد بشری است چرا که زندگی خانوادگی همزاد آدمیان است. و زندگی بشر با آن معنا می‌گیرد. اهمیت خانواده به قدری است که خداوند در آیات متعددی به آن اشاره می‌کند.

خانواده، مانند همهٔ نهادهای پرارزش در معرض انواع آسیب‌ها است و اگر زن و مرد که نقش تشکیل دهنده آن را دارند از این آسیب‌ها جلوگیری نکنند سلامتی و استواری این نهاد متزلزل می‌شود. هر انسانی بر اساس رفتاری که از خود ظاهر می‌سازد شخصیت و هویت خود را نشان می‌دهد.

انسان در زندگی اهدافی دارد و با مشکلاتی مواجه می‌شود و برای اینکه بتواند به آن اهداف خود برسد و بر آن مشکلات غلبه کند نیازمند یک خط مشی کلی است که به او در این زمینه کمک کند. برنامه کلی و خط مشی اصولی را که انسان را به آن هدف می‌رساند سبک زندگی می‌نامند. سبک زندگی دارای انواعی است (فردی- اجتماعی- خانوادگی) سبک زندگی خانوادگی به اموری می‌پردازد که در غیر خانواده جایگاه ندارد و قوام خانواده به همان امور است اموری مثل رفتار جنسی، فراغت، آسایش زوجین و فرزندان و ... هر انسانی بدون راه و رسم صحیح زندگی به کمال و سعادت نخواهد رسید به برای رسیدن به این سعادت که فطری و طبیعی است نیاز به الگو برای زندگی خود دارد. انتخاب بهترین الگو نه تنها زندگی فرد را عوض می‌کند می‌تواند او را به راه سعادت و کمال سوق دهد. انبیاء و ائمه بهترین الگو نمونه یک انسان کاملند، الگوهایی که تا ابد ماندگار خواهد بود و چراغی است فرا روی آنهایی که طالب حقیقت و کمال هستند. پس بر ماست که طبق سفارش قرآن کریم الگوهای واقعی را شناسایی کنیم تا جامعه‌ای ایده آل و آرمانی داشته باشیم، ما در این پژوهش به یکی از بهترین الگوها حضرت علی اشاره می‌کنیم که به سبک زندگی خانوادگی ایشان پرداختیم.

منابع و مأخذ :

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. اسحاقى، سيدحسين، جام عبرت، انتشارات بوستان كتاب، قم، ۱۳۸۷
۴. جمعى از نويسندگان، زندگانی چهارده معصوم، انتشارات سازمان و تبليغات اسلامى ۱۳۷۳
۵. چراغی کوتیانی، خانواده اسلام و فمینیسم، انتشارات مؤسسه آموزش و پژوهش امام خمینی، قم ۱۳۸۸
۶. دشتی، محمد، امام علی و مباحث تربیت، سازمان تبليغات اسلامى، تهران ۱۳۸۰
۷. راجعی قمی، محمد، پندهای پدران به فرزندان، نشر ---، تهران ۱۳۸۲
- ۸.
۹. رشاد، علی اکبر، دانشنامه امام علی(ع) (سیره)، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامى، تهران ۱۳۸۲
۱۰. سبحانی، جعفر، اصول عقاید اسلامى و نگاهی به زندگى پیشوایان معصوم(ع)، مؤسسه امام صادق(ع)، قم ۱۳۸۶
۱۱. طبرسى، حسن بن فضل، مكارم اخلاق، انتشارات فراهانى، تهران ۱۳۸۴
۱۲. طبسى، محمدجواد، حقوق فرزندان در مكتب اهل بيت، مؤسسه بوستان كتاب، قم ۱۳۹۱
۱۳. عباسى نژاد، حسن، سیره فردی امام علی(ع)، انتشارات بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه، مشهد ۱۳۸۷
۱۴. عمید، حسن، فرهنگ فارسى عمید، امیر کبیر، تهران ۱۳۸۲
۱۵. عیسی زاده، عیسی، خانواده قرآنی، بوستان كتاب، قم ۱۳۹۱
۱۶. غلامی، یوسف (جمعی از نویسندگان) زندگى شخصی امام علی(ع)، انتشارات امام محمد باقر(ع)، مشهد ۱۳۷۶

۱۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، انتشارات اسلامی، تهران ۱۳۶۲
۱۸. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، دارالحدیث، قم ۱۳۹۱
۱۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ثامن، تهران ۱۳۸۴
۲۰. موفقیان، ناصر، مقاله سبک زندگی و هویت اجتماعی، نشر نی، تهران ۱۳۸۲
۲۱. مؤسسه آموزش عالی بنت‌الهدی، فصلنامه تخصصی طه‌ورا، مقاله وظایف زوجین نسبت به یکدیگر (عابده بتول جعفر)، ۱۳۹۰ شماره ۱۰